

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11

The 11th STOU National Research Conference

แนวทางการส่งเสริมการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร

ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

Extension Guidelines for Agricultural Development Planning of Agricultural
Extensionists in Phra Nakhon Si Ayutthaya Provinceวิศรุต สายบุญช่วย (Vitsarut Saiboonchaay)¹ พลสราน สุรารมย์ (Ponsaran Saranrom)²เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ (Benchamas Yooprasert)³

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีจุดประสงค์เพื่อศึกษา 1) ข้อมูลพื้นฐานของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร 2) ความรู้ในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร 3) ความรู้เกี่ยวกับบทบาทและการปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร 4) ปัญหาและข้อเสนอแนะในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร 5) แนวทางการส่งเสริมการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร ประชากรที่ใช้ในการศึกษา แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ (1) นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 95 ราย กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตร ทาร์เร่ ยามาเน่ ที่ระดับความคลาดเคลื่อน 0.05 ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 77 ราย สุ่มตัวอย่างแบบง่าย เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุด ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการจัดอันดับ (2) เกษตรอำเภอและหัวหน้ากลุ่มในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร ได้จำนวนทั้งสิ้น 7 ราย เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์รายบุคคล วิเคราะห์ข้อมูลโดยการจัดหมวดหมู่ของเนื้อหา ผลการศึกษาพบว่า 1) นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร ร้อยละ 58.4 เป็นเพศหญิง อายุเฉลี่ย 36.60 ปี ร้อยละ 67.5 มีการศึกษาระดับปริญญาตรี 2) มีความรู้ในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรในระดับมากในประเด็น !1) ความหมายทั่วไปของแผนพัฒนาการเกษตร (2) การนำ SWOT Analysis มาวิเคราะห์พื้นที่และ (3) องค์ประกอบของแผนพัฒนาการเกษตร 3) มีความรู้เกี่ยวกับบทบาทในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรในระดับมากและมีการปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรในระดับมากในประเด็น (1) บทบาทการเป็นผู้ประสานงาน (2) บทบาทการเป็นผู้จัดกระบวนการ และ (3) บทบาทการผู้ถ่ายทอดความรู้ 4) มีปัญหาในระดับมากในประเด็นขาดงบประมาณสนับสนุนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรและมีข้อเสนอแนะว่าควรมีงบประมาณสนับสนุนในการดำเนินการจัดเวทีการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร 5) แนวทางการส่งเสริมการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร แบ่งออกเป็น 5 แนวทาง ได้แก่ (1) พัฒนาศักยภาพและความรู้โดยใช้ระบบพี่เลี้ยงเป็นที่ปรึกษา (2) พัฒนาความรู้ ความสามารถในการจัดเวทีชุมชนเพื่อจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร (3) พัฒนารูปแบบในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร (4) การบูรณาการการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรร่วมกันของหน่วยงานหลักและหน่วยงานภาคี (5) การจัดประกวดแผนพัฒนาการเกษตรดีเด่น

คำสำคัญ แนวทางการส่งเสริม แผนพัฒนาการเกษตร นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร

¹ นักศึกษาหลักสูตรเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต แขนงส่งเสริมและพัฒนาการเกษตร สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช vitsarut72@gmail.com

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช oh1981@gmail.com

³ รองศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช agashben@stou.ac.th

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11

The 11th STOU National Research Conference

Abstract

The objectives of this research were to study 1) basic information of agricultural extensionists 2) knowledge regarding the agricultural development planning 3) knowledge about roles and operations according to roles in agricultural development planning 4) problems and suggestions in agricultural development planning 5) extension guidelines for agricultural development planning. The population of this study was divided into 2 groups: (1) 95 agricultural extensionists in Phra Nakhon Si Ayutthaya province. The sample size of 77 people uses The Taro Yamane formula at an error of 0.05 and uses simple random sampling method. Data was collected by asking questions and was analyzed by using descriptive statistics such as frequency, percentage, minimum value, maximum value, mean, standard deviation, and ranking. (2) Chief of agricultural district office and unit chief in Phra Nakhon Si Ayutthaya province. The sample size of 7 people was determined by using purposive sampling from key informants about extension guidelines. Data was collected by performing individual interview and was analyzed by content classification. The results of the study revealed that 1) 58.4% of agricultural extensionists were female with the average age of 36.60 years. 67.5% of them graduated with bachelor degree. 2) had knowledge regarding agricultural development planning at the high level on point 1) The general meaning of the agricultural development plan, (2) the application of SWOT analysis to analyze the area, and (3) the elements of the agricultural development plan. 3) had knowledge about roles in agricultural development planning at the high level (1) the role of the coordinator, (2) the role of the process manager, and (3) the role of the knowledge transferor. 4) most of the agricultural extensionists performed according to their roles in the agricultural development planning at the high level and the agricultural extensionists faced with the problems with the high level on the issue of lack of funding in agricultural development planning. Suggestion would be to increase more funding supporting the operation of agricultural development planning arena. 5) The extension guidelines was classified into 5 approaches such as (1) developing potential and knowledge in the agricultural extension by using the mentoring system as a consultant (2) improving knowledge and ability in organizing community forum for agricultural development planning (3) developing roles in the agricultural development planning (4) integrating agricultural development planning and worked together with the main unit and (5) organizing good agricultural development plan competition.

Keywords: Extension guideline, Agricultural development plan, Agricultural extensionist

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11

The 11th STOU National Research Conference

บทนำ

ประเทศไทยยังเผชิญกับความเสี่ยงจากความเปราะบางหรือความผันผวนของเศรษฐกิจโลกที่จะส่งผลกระทบต่อภาคการเกษตรของประเทศ รวมถึงปัญหาภายในประเทศบางประการที่เป็นข้อจำกัดสำคัญต่อการพัฒนาการเกษตรของประเทศ ทำให้แผนพัฒนาการเกษตร ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559) ไม่สามารถบรรลุเป้าหมายตามที่กำหนดไว้ การกำหนดกรอบแนวคิดและทิศทางการพัฒนาของแผนพัฒนาการเกษตร ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560 - 2564) จึงเน้นความต่อเนื่องกับแผนพัฒนาการเกษตร ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555 - 2559) โดยเน้น “เกษตรกร” เป็นศูนย์กลางการพัฒนาอย่างสมดุล มีส่วนร่วมในรูปแบบชุมชน ซึ่งแผนพัฒนาการเกษตรฉบับนี้ ให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มเกษตรกร เพื่อผลักดันให้สามารถดำเนินการในรูปของธุรกิจการเกษตร โดยน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มาขยายผลและประยุกต์ใช้ต่อเนื่องจากแผนที่ผ่านมา เพื่อให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2559)

การจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรจึงมีความสำคัญทั้งในระดับชาติ ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ ระดับตำบลและในระดับหมู่บ้านหรือชุมชน โดยแผนพัฒนาการเกษตรในทุกระดับจะต้องมีวัตถุประสงค์ เป้าหมายและมาตรการ วิธีการดำเนินการที่ชัดเจน สอดคล้องกับสถานการณ์การเกษตรและเศรษฐกิจของประเทศ ประกอบมติคณะรัฐมนตรีให้มีการขับเคลื่อนแผนชุมชนในระดับหมู่บ้าน ซึ่งแผนด้านการเกษตรก็เป็นส่วนหนึ่งของแผนชุมชนและแผนพัฒนาในระดับท้องถิ่น ตำบล อำเภอ และจังหวัด (นรินทร์ แคมพิมาย , 2559) โดยแผนพัฒนาการเกษตรระดับอำเภอเป็นแผนของชุมชนเกษตรหรือชุมชนที่เกษตรกรและชุมชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย แต่ละหมู่บ้านมาร่วมกันวิเคราะห์ สังเคราะห์บนพื้นฐานข้อมูล หรือปัญหาและความต้องการชุมชน เพื่อให้ได้มาซึ่งแนวทางการพัฒนาการเกษตรในภาพรวมของอำเภอร่วมกัน ซึ่งแผนพัฒนาการเกษตรได้จากการจัดเวทีชุมชน ที่มีเกษตรกร เจ้าหน้าที่ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันเกษตรกร เอกชน ฯลฯ และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย ในอำเภอร่วมกันเก็บรวบรวมข้อมูล นำเสนอข้อมูล ทั้งด้านกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจและสังคมรวมทั้งความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล ปัญหาและประเมินศักยภาพและความต้องการของชุมชนโดยจัดลำดับความสำคัญของปัญหาและเสนอแนวทางพัฒนาในระดับอำเภอ แต่จากการตรวจสอบและศึกษารายงานการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรระดับอำเภอในช่วงที่ผ่านมาของกรมส่งเสริมการเกษตร จะพบว่ามีปัญหาการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรในเรื่องของการขาดข้อมูลที่จำเป็นในการใช้วิเคราะห์สภาพทั่วไปของพื้นที่ ทั้งจากหน่วยงานของกรมส่งเสริมการเกษตรเองและจากหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้อง ปัญหาการขาดแนวทางที่ชัดเจนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร รวมถึงปัญหาการขาดความรู้ความเข้าใจและทักษะในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรที่บรรจุรับราชการใหม่และมารับผิดชอบงานแผนพัฒนาการเกษตร ซึ่งจะทำให้แผนพัฒนาการเกษตรที่ได้มาไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ไม่ตอบจุดประสงค์ของการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร (กองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร, 2563)

จากการตรวจสอบและศึกษารายงานการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรตามรูปแบบที่กรมส่งเสริมการเกษตรได้กำหนดนั้นพบว่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นหนึ่งในจังหวัดที่มีปัญหาเกี่ยวกับการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรในระดับอำเภอเช่นเดียวกัน เนื่องจากภาพรวมของแผนพัฒนาการเกษตรระดับอำเภอยังไม่เป็นไปตามรูปแบบที่กรมส่งเสริมการเกษตรกำหนด ปัญหาส่วนใหญ่ที่พบได้แก่ ข้อมูลที่พบในแผนพัฒนาการเกษตรนั้นยังไม่เป็นข้อมูลปัจจุบันและขาดการวิเคราะห์ข้อมูลจากนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร (กองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร, 2563) ซึ่งเกิด

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11

The 11th STOU National Research Conference

จากนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรที่อาจยังขาดทักษะความรู้ ประสบการณ์และวิธีการดำเนินงานในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรที่ถูกต้อง งานวิจัยนี้จึงศึกษาข้อมูลพื้นฐานของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร ความรู้ในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร ความรู้เกี่ยวกับบทบาทและการปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร ปัญหาและข้อเสนอแนะในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร เพื่อนำผลที่ได้ไปใช้เป็นต้นแบบและเป็นแนวทางในการวางแผนงานด้านการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรในพื้นที่อื่นๆต่อไป

วัตถุประสงค์

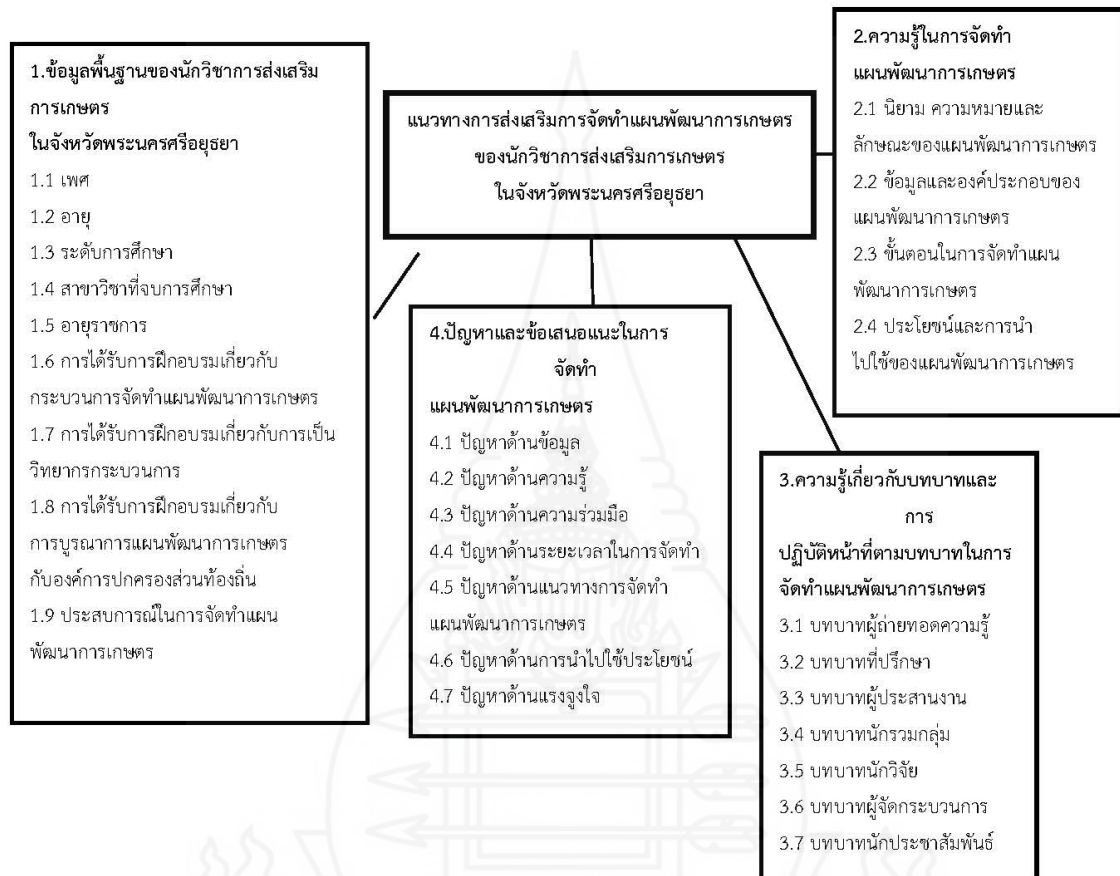
1. เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร
2. เพื่อศึกษาความรู้ในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร
3. เพื่อศึกษาความรู้เกี่ยวกับบทบาทและการปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร
4. เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร
5. เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11

The 11th STOU National Research Conference

กรอบแนวคิด

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ 1) การวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรที่ศึกษา ได้แก่ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 95 ราย กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สูตรของทาร์โรว์ ยามาเน่ ที่ความคลาดเคลื่อน 0.05 ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 77 ราย สุ่มตัวอย่างแบบง่ายโดยการจับสลากรายชื่อ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร เก็บข้อมูลโดยใช้วิธีการสอบถามจากแบบสอบถามการวิจัย แบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร ตอนที่ 2 ความรู้ในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร ตอนที่ 3 ความรู้เกี่ยวกับบทบาทในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร ตอนที่ 4 ปัญหาและข้อเสนอแนะในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร ทดสอบความเที่ยง (reliability) ได้ค่า 0.884 และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุด ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการจัดอันดับ 2) การวิจัยเชิงคุณภาพ ประชากรที่ศึกษา ได้แก่ เกษตรอำเภอและหัวหน้ากลุ่มในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง จากผู้ให้

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11

The 11th STOU National Research Conference

ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริม ได้จำนวนทั้งสิ้น 7 ราย เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์รายบุคคล วิเคราะห์ข้อมูล โดยการจัดหมวดหมู่ของเนื้อหา

ผลการวิจัย

ผลการวิจัย แนวทางการส่งเสริมการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรในจังหวัด พระนครศรีอยุธยา มีดังนี้

1. ข้อมูลพื้นฐานของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร

นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร ร้อยละ 58.4 เป็นเพศหญิง อายุเฉลี่ย 36.60 ปี ร้อยละ 67.5 มีระดับการศึกษา ขั้นปริญญาตรี ร้อยละ 61.0 จบการศึกษาสูงสุดในสาขาวิชาเกษตรศาสตร์ โดยนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรส่วนใหญ่เป็นข้าราชการบรรจุใหม่ โดยมีอายุราชการเฉลี่ย 7.23 ปีและมีประสบการณ์เฉลี่ยในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร 5.09 ปี

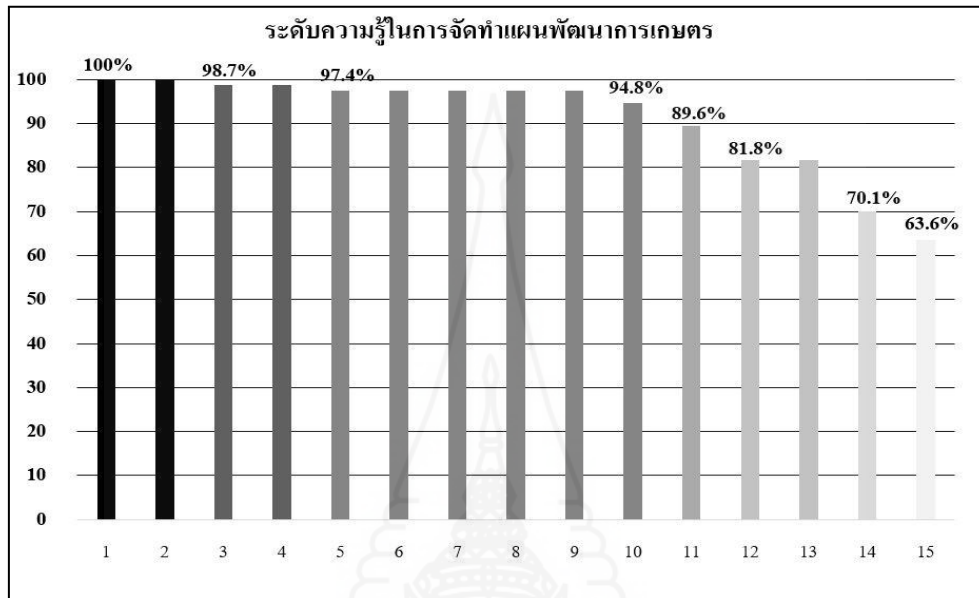
2. ความรู้ในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร

ความรู้ของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร พบว่า ในภาพรวมนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรมีความรู้ในระดับมาก โดยมีความรู้ทั้ง 15 ประเด็นเรียงจากมากไปน้อย ดังนี้ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร ร้อยละ 100.0 มีความรู้ในประเด็น (1) ความหมายทั่วไปของแผนพัฒนาการเกษตรและ (2) การนำ SWOT Analysis มาวิเคราะห์พื้นที่ รองลงมา ร้อยละ 98.7 มีความรู้ในประเด็น (3) องค์ประกอบของแผนพัฒนาการเกษตรและ (4) เป็นแผนที่สามารถนำโครงการและกิจกรรมมาใช้ในพื้นที่ รองลงมา ร้อยละ 97.4 มีความรู้ในประเด็น (5) บูรณาการร่วมกับแผนท้องถิ่นได้ (6) เป็นการวิเคราะห์แผนพัฒนาการเกษตรที่ผ่านการยอมรับจากเกษตรกร (7) การจัดทำแผนที่เกิดจากการสะท้อนปัญหา (8) ข้อมูลการบริหารจัดการพื้นที่เกษตรกรรม (Zoning) และ (9) ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร รองลงมา ร้อยละ 94.8 มีความรู้ในประเด็น (10) ขั้นตอนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร มี 5 ขั้นตอน รองลงมา ร้อยละ 89.6 มีความรู้ในประเด็น (11) การมีส่วนร่วมและบูรณาการในการทำแผนพัฒนาการเกษตร รองลงมา ร้อยละ 81.8 มีความรู้ในประเด็น (12) งบประมาณในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรและ (13) การเชิญผู้มีส่วนได้เสียในการร่วมจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร รองลงมา ร้อยละ 70.1 มีความรู้ในประเด็น (14) การทบทวนการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร และน้อยที่สุด ร้อยละ 63.6 มีความรู้ในประเด็น (15) การจัดเวทีชุมชนในการจัดทำแผน สรุปได้ดังภาพ

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11

The 11th STOU National Research Conference

ภาพที่ 2 ระดับความรู้ในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร

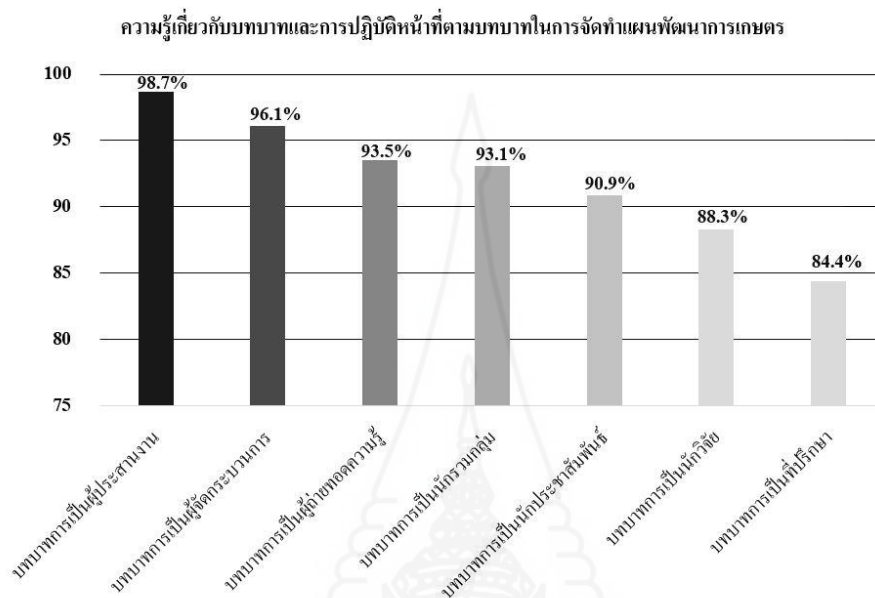
3. ความรู้เกี่ยวกับบทบาทและการปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร

ความรู้เกี่ยวกับบทบาทและการปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร จากการวัดระดับความรู้และการปฏิบัติของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรเกี่ยวกับบทบาทในการจัดทำแผนพัฒนา พบว่า ในภาพรวมนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรมีความรู้และการปฏิบัติในระดับมาก โดยมีความรู้ทั้ง 7 ประเด็น เรียงจากมากไปน้อย ดังนี้ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร ร้อยละ 98.7 มีความรู้และการปฏิบัติในประเด็น บทบาทการเป็นผู้ประสานงาน รองลงมา ร้อยละ 96.1 มีความรู้และการปฏิบัติในประเด็น บทบาทการเป็นผู้จัดกระบวนการ รองลงมา ร้อยละ 93.5 มีความรู้และการปฏิบัติในประเด็น บทบาทการเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ รองลงมา ร้อยละ 93.1 มีความรู้และการปฏิบัติในประเด็น บทบาทการเป็นนักรวมกลุ่ม รองลงมา ร้อยละ 90.9 มีความรู้และการปฏิบัติในประเด็น บทบาทการเป็นนักประชาสัมพันธ์ รองลงมา ร้อยละ 88.2 มีความรู้และการปฏิบัติในประเด็น บทบาทการเป็นนักวิจัย และ น้อยที่สุด ร้อยละ 84.4 มีความรู้และการปฏิบัติในประเด็น บทบาทการเป็นที่ปรึกษา สรุปได้ดังภาพ

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11

The 11th STOU National Research Conference

ภาพที่ 3 ความรู้เกี่ยวกับบทบาทและการปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร

4. ปัญหาและข้อเสนอแนะในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร

4.1 ปัญหาในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร พบว่า นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรมีปัญหาในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรในภาพรวมทั้ง 8 ด้าน อยู่ในระดับมาก โดยนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรมีปัญหาในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรในระดับมาก ใน 5 ด้าน ได้แก่ ด้านงบประมาณ ด้านระยะเวลาในการจัดทำ ด้านการนำไปใช้ประโยชน์ ด้านแนวทางการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรและด้านแรงจูงใจ เมื่อพิจารณาปัญหาเป็นรายประเด็นพบว่า นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรมีปัญหาในระดับมาก 3 อันดับแรก ได้แก่

- 1) ขาดงบประมาณสนับสนุนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร
- 2) มีงานโครงการ/นโยบายที่สำคัญเร่งด่วนลงมาในช่วงที่กำลังจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร
- 3) เมื่อจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรออกมาแล้ว ไม่สามารถนำไปใช้ได้ต่อ

4.2 ข้อเสนอแนะในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร

- 1) ควรมีงบประมาณสนับสนุนในการดำเนินการจัดเวทีการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร
- 2) ควรสร้างความเข้าใจในการนำไปใช้ร่วมกับ อปท. เนื่องจาก อปท. ขาดการนำโครงการในแผนพัฒนาการเกษตรไปต่อยอด
- 3) ควรมีการจัดฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ในกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร เพื่อให้สามารถนำองค์ความรู้ไปปฏิบัติในพื้นที่ได้

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11

The 11th STOU National Research Conference

ผลสรุปจากการสัมภาษณ์

ผู้วิจัยได้สรุปข้อมูลการศึกษาดังกล่าวข้างต้นเพื่อนำเสนอให้เกษตรอำเภอและหัวหน้ากลุ่มในสังกัดสำนักงานเกษตรจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 7 ราย มาวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวทางส่งเสริมการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้วยกระบวนการสัมภาษณ์รายบุคคลโดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และร่วมกำหนดกลยุทธ์และวิธีการส่งเสริมการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรผลจากการจัดทำแบบสัมภาษณ์ สามารถสรุปผลได้ดังนี้

1) ด้านข้อมูลพื้นฐานของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร

นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรส่วนใหญ่เป็นข้าราชการบรรจุใหม่ โดยมีอายุเฉลี่ยอยู่ที่ 36.60 ปี อายุราชการเฉลี่ย 7.23 ปี และมีประสบการณ์ในการทำแผนพัฒนาการเกษตรเฉลี่ย 5.09 ปี

ผู้ให้สัมภาษณ์มีความคิดเห็นว่า ควรมีการกำหนดแนวทางการพัฒนาศักยภาพและความรู้ในงานส่งเสริมการเกษตรของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรรุ่นใหม่ที่บรรจุเข้ามารับราชการในกรมส่งเสริมการเกษตร โดยใช้กลยุทธ์ระบบพี่เลี้ยงเป็นที่ปรึกษา ให้คำแนะนำและร่วมดำเนินการในงานด้านการส่งเสริมการเกษตรกับน้องเลี้ยงหรือนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรที่บรรจุเข้ามาใหม่

2) ด้านความรู้ในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร

ผู้ให้สัมภาษณ์มีความคิดเห็นว่า ความรู้ในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ยังขาดองค์ความรู้และทักษะในด้านการจัดทำเวทีชุมชนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร จึงควรมีการกำหนดแนวทางการพัฒนานักวิชาการส่งเสริมการเกษตรให้มีความรู้ ความสามารถในการจัดเวทีชุมชนเพื่อจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน โดยใช้กลยุทธ์ การเรียนรู้แบบผสมผสาน (Blended Learning) จัดให้มีการอบรมความรู้ผ่านระบบออนไลน์เพื่อเติมเต็มองค์ความรู้ และการฝึกปฏิบัติจริงในพื้นที่ โดยมีพี่เลี้ยง คอยให้คำปรึกษา ข้อเสนอแนะและร่วมการฝึกปฏิบัติ

3) ด้านความรู้เกี่ยวกับบทบาทและการปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร

ผู้ให้สัมภาษณ์มีความคิดเห็นว่า ความรู้เกี่ยวกับบทบาทและการปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา นั้นเป็นความรู้และการปฏิบัติตามหน้าที่ในบทบาทของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรเบื้องต้น ยังคงขาดความเข้าใจในบทบาทและหน้าที่ในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรในเชิงลึก จึงควรมีการกำหนดแนวทางการพัฒนาบทบาทของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร โดยใช้กลยุทธ์ ส่งเสริมการเป็นที่ปรึกษา-พี่เลี้ยงให้กับเกษตรกร โดยการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรกับเกษตรกร เพื่อให้เกษตรกรเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ ร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และกำหนดเป้าหมายร่วมกัน

4) ด้านปัญหาในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร

ปัญหาที่พบส่วนใหญ่คือ ด้านงบประมาณ โดยขาดงบประมาณสนับสนุนในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรและด้านการนำไปใช้ประโยชน์ โดยไม่ได้มีการบูรณาการเรื่องการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เกิดความซ้ำซ้อนของแผนพัฒนาการเกษตร

ผู้ให้สัมภาษณ์มีความคิดเห็นว่า ปัญหาในการทำแผนพัฒนาการเกษตรในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่สำคัญ คือ การขาดงบประมาณสนับสนุนทั้งในเรื่องของ งบประมาณในการจัดทำเวทีชุมชนเพื่อจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร หรืองบประมาณ

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11

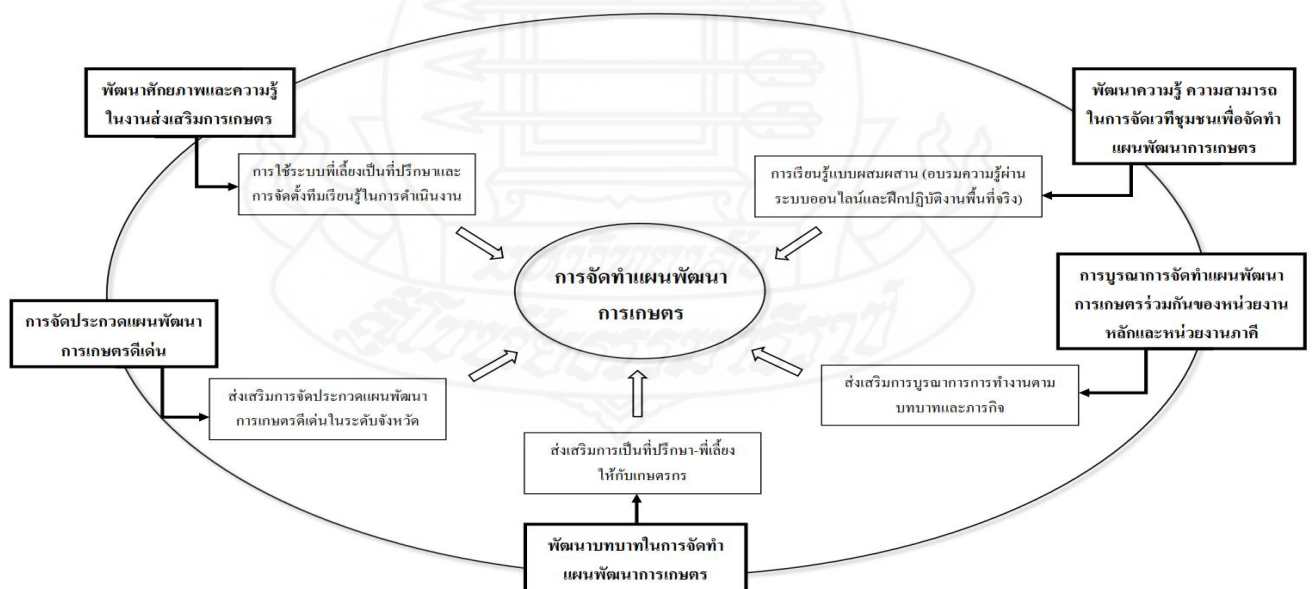
The 11th STOU National Research Conference

สนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร จึงควรมีการกำหนดแนวทางการส่งเสริมการบูรณาการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรร่วมกันของหน่วยงานหลักและหน่วยงานภาคี โดยใช้กลยุทธ์ส่งเสริมการบูรณาการงบประมาณระหว่างหน่วยงานและกลยุทธ์ส่งเสริมการบูรณาการการทำงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกพื้นที่ ตามบทบาทและภารกิจสร้างทีมงานหลัก (Core Team) ระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการร่วมกันจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรของชุมชน

5) ด้านข้อเสนอแนะในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร

ผู้ให้สัมภาษณ์มีความเห็นว่า ในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรควรมีสร้างแรงจูงใจในการทำงานให้เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน เพื่อที่จะปรับแนวคิดและทัศนคติในการทำงาน โดยมีรางวัลสำหรับงานที่มีคุณภาพ จึงควรกำหนดแนวทางส่งเสริมการจัดประกวดแผนพัฒนาการเกษตรดีเด่น กลยุทธ์ จัดการประกวดแผนพัฒนาการเกษตรดีเด่นในระดับจังหวัด วิธีการ คัดเลือกแผนพัฒนาการเกษตรจากระดับอำเภอขึ้นมาประกวดในระดับจังหวัดเพื่อหาแผนพัฒนาการเกษตรที่ดีที่สุด

5. แนวทางการส่งเสริมการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร จากผลของการวิจัยในแบบสอบถาม ตอนที่ 1 – 4 และการสัมภาษณ์เกษตรกรอำเภอและหัวหน้ากลุ่มในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรสามารถแบ่งออกเป็น 5 แนวทางหลักในการส่งเสริม ได้แก่ (1) พัฒนาศักยภาพและความรู้ในงานส่งเสริมการเกษตรของเจ้าหน้าที่ (2) พัฒนาความรู้ ความสามารถของเจ้าหน้าที่ในการจัดเวทีชุมชนเพื่อจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร (3) พัฒนารูปแบบของเจ้าหน้าที่ในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร (4) การบูรณาการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร ร่วมกันของหน่วยงานหลักและหน่วยงานภาคี (5) การจัดประกวดแผนพัฒนาการเกษตรดีเด่น

ภาพที่ 4 แนวทางการส่งเสริมการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11

The 11th STOU National Research Conference

อภิปรายผลการวิจัย

สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ข้อมูลพื้นฐานของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร

จากการศึกษาพบว่า นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรมีอายุเฉลี่ย 36.60 ปี สอดคล้องกับงานวิจัยของ ภวพร สุขเกษม (2561, น.54) ที่ศึกษาการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในงานส่งเสริมการเกษตรของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร ในจังหวัด นครพนม มุกดาหารและสกลนคร พบว่า นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรมีอายุเฉลี่ย 40.23 ปี และสอดคล้องกับ ชุตติกาญจน์ คำนา (2557, น.37) ที่ศึกษาการดำเนินงานตามระบบส่งเสริมการเกษตรมิติใหม่ของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรเขตที่ 6 กรมส่งเสริมการเกษตร พบว่า นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร มีอายุเฉลี่ย 35.2 ปี จะเห็นได้ว่านักวิชาการส่งเสริมการเกษตรส่วนใหญ่มีอายุเฉลี่ยที่ค่อนข้างน้อย เนื่องจากเป็นคนรุ่นใหม่ที่ยังน้อย ได้บรรจุเข้ามารับราชการในกรมส่งเสริมการเกษตร ในตำแหน่ง นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร ซึ่งจะยังขาดประสบการณ์และทักษะที่จำเป็นในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร

2. ความรู้ในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร

จากการศึกษาพบว่านักวิชาการส่งเสริมการเกษตรมีความรู้ในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรในภาพรวมมีความรู้ในระดับมาก สอดคล้องกับ อรุณข รัตนเลิศสกุล (2557, น. 74) ศึกษาเรื่องการส่งเสริมการผลิตพืชผักปลอดภัยตามระบบส่งเสริมการเกษตรมิติใหม่ MRCF ของสำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 6 จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับตำบลมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับนโยบาย MRCF ส่วนมากอยู่ในระดับมาก โดยที่ในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรถือเป็นหัวใจสำคัญของการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตร ซึ่งจำเป็นที่จะต้องมีความรู้ในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรทั้งของเกษตรกรและแผนของหน่วยงานในระดับต่างๆที่สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน และสอดคล้องกับ อายุมงคล แสนปัญญา (2560, น. 102) ศึกษาเรื่องปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในเขตภาคเหนือตอนบน พบว่าเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร มีความรู้ความเข้าใจในการทำงานในระดับมาก จะเห็นได้ว่า นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรให้ความสำคัญกับการเรียนรู้และทำความเข้าใจเกี่ยวกับงานที่รับผิดชอบในระดับมาก เนื่องจาก การจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร ซึ่งเป็นการจัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม นำข้อมูลปัญหาของชุมชน ทั้งด้านกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจและสังคมมาวิเคราะห์และสังเคราะห์จึงจำเป็นต้องใช้ความรู้ในการถ่ายทอดไปยังเกษตรกรที่เป็นเป้าหมายเพื่อให้ได้แนวทางพัฒนาที่เหมาะสมกับพื้นที่ เป็นที่ยอมรับของชุมชน

3. ปัญหาในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร

จากการศึกษาปัญหาในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรพบว่า นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรมีปัญหาในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะในด้านการขาดงบประมาณสนับสนุนการดำเนินงาน สอดคล้องกับการศึกษาของ กุณทิราภัสสร ร้านกันทาพัทธ์ (2561, น.114) ที่ศึกษาการปฏิบัติงานตามระบบฝึกอบรมและเยี่ยมเยียนของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ในจังหวัดอุดรธานี พบว่าเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมีปัญหาของการปฏิบัติงานตามระบบส่งเสริมการเกษตรแบบฝึกอบรมและเยี่ยมเยียน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และ สอดคล้องกับ อายุมงคล แสนปัญญา (2560, น.100) ที่พบว่าปัญหาและอุปสรรคในการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ได้แก่ข้อจำกัดด้านงบประมาณทำให้งานส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ซึ่งจากการสัมภาษณ์เกษตรกรอำเภอและหัวหน้ากลุ่มในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาพบว่า ปัญหาในการทำแผนพัฒนาการเกษตรในจังหวัด

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11

The 11th STOU National Research Conference

พระนครศรีอยุธยาที่สำคัญ คือการขาดงบประมาณสนับสนุนทั้งในเรื่องของ งบประมาณในการจัดทำเวทีชุมชนเพื่อจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร หรืองบประมาณสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร จะเห็นได้ว่าปัญหาในการทำงานส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่ส่วนใหญ่ที่พบคือ การขาดแคลนงบประมาณสนับสนุนการดำเนินงาน ซึ่งการจัดทำเวทีชุมชนเพื่อจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรก็ขาดงบประมาณที่จะมาสนับสนุนการดำเนินงานของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่ ทำให้แผนพัฒนาการเกษตรที่ได้มายังไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนหรือของเกษตรกรในพื้นที่

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 จากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร มีอายุเฉลี่ย 36.60 ปี ซึ่งมีอายุเฉลี่ยที่ค่อนข้างน้อยเนื่องจากเป็นคนรุ่นใหม่ที่ยังน้อย ได้บรรจุเข้ารับราชการในกรมส่งเสริมการเกษตร ดังนั้นควรหาแนวทางส่งเสริมการถ่ายทอดทักษะและค่านิยมในองค์กร รวมถึงปลูกฝังอัตลักษณ์ความเป็นนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรให้กับนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรรุ่นใหม่เพื่อให้เข้าใจในหลักการทำงานส่งเสริมการเกษตร

1.2 จากการศึกษาความรู้ในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร ในภาพรวมที่มีความรู้ในระดับมาก ดังนั้นนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรที่มีความรู้ ทักษะและประสบการณ์ในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรควรจะต้องเป็นพี่เลี้ยง หรือผู้ริเริ่มในการนำนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรรุ่นน้องในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร เพื่อถ่ายทอดและส่งต่อความรู้และประสบการณ์ที่มีให้กับรุ่นน้องในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร

1.3 จากการศึกษาปัญหาในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรพบว่า นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรมีปัญหาในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะในด้านการขาดงบประมาณสนับสนุนการดำเนินงาน ดังนั้น ควรมีการจัดสรรงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรให้แก่นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่ อย่างเหมาะสมและตรงกับความต้องการของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรทำการวิจัยแบบเจาะลึกลงในรายละเอียดที่มีระดับความรุนแรงของประเด็นปัญหาที่เป็นปัญหาใหญ่ที่ควรต้องเร่งแก้ไขเพื่อให้ได้ข้อมูลดังกล่าวอย่างแท้จริงและนำผลการวิจัยมาปรับปรุงองค์กรให้ดีขึ้น

2) ควรมีการศึกษาศึกษาความพึงพอใจของเกษตรกรต่อการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร เพื่อนำผลการศึกษาดังกล่าวมาเป็นแนวทางในการส่งเสริมให้ตรงกับความต้องการของเกษตรกรในพื้นที่

3) ควรมีการหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร เช่น อายุราชการมีความสัมพันธ์ต่อความรู้ในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรหรือไม่

เอกสารอ้างอิง

กฤษทิราภัสสร ร้านกันทาพัทธ์. (2561). การปฏิบัติงานตามระบบฝึกอบรมและเยี่ยมเยียนของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ในจังหวัดอุดรธานี (วิทยานิพนธ์ปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์).
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, นนทบุรี.

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11

The 11th STOU National Research Conference

-
- กองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร (2563) รายงานผลการอบรมเชิงปฏิบัติการ โครงการอบรมวิทยาการหลักการจัดทำ
แผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล ปี 2563 จัดโดย กองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร กรมส่งเสริม
การเกษตร วันที่ 5 – 7 กุมภาพันธ์ 2563 ณ ฟาว์นเทนรี่ รีสอร์ท นครราชสีมา
- ชุตিকাญจน์ คำนา. (2557). การดำเนินงานตามระบบส่งเสริมการเกษตรมิติใหม่ของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรเขตที่ 6
(วิทยานิพนธ์ปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, นนทบุรี.
- นรินทร์ แคมพิมาย. (2559) การจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบลของศูนย์บริการและถ่ายทอด เทคโนโลยีการเกษตร
ประจำตำบล (สบกต.) กรุงเทพมหานคร
- ภวพร สุขเกษม. (2561). การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในงานส่งเสริมการเกษตรของนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร
ในจังหวัดนครพนม มุกดาหารและสกลนคร (วิทยานิพนธ์ปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์).
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, นนทบุรี.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2559) คู่มือการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรในช่วง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564) กรุงเทพมหานคร: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
- อรนุช รัตนเลิศสกุล. (2557). การส่งเสริมการผลิตพืชผักปลอดภัยตามระบบส่งเสริมการเกษตรมิติใหม่ MRCF ของสำนัก
ส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 6 จังหวัดเชียงใหม่ (วิทยานิพนธ์ปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต
ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, นนทบุรี.
- อายุมงคล แสนปัญญา. (2560). ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ในเขต
ภาคเหนือตอนบน (วิทยานิพนธ์ปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์).
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, นนทบุรี.